

NA GONEVOU

© Tabana ni Vosa kei na iTovo Vakaviti

Na veitukutuku ni ulutaga qo era dui kau ga mai na veivanua e katonu tu se tabaki vakaivola na kena itukutuku, vaka tale ga kina na veitarotarogi.

Ena dua na ivola vakamacala baleti Bau, ni se qai vula 6 se 7 na yalewa sa dau caka e dua na kakana vakatokai na **ivakavotu**. Qo ena vakarautaka na weka ni tagane me kedra na wekai yalewa.

Ena ivola baleti Dravo e volai koto kina na **ikoti** kei na **isavasava**. Ni sa na koti oti ga na marama e bukete tiko, sa kau sara na kena magiti vei iratou na weka ni yalewa. Qo e tauvata kei Nakelo ni yacana tale ga kina na **kau isavasava**, qo na magiti. Ia e Dravo e dau qoli tale ga kina na yalewa ni sa koti oti, ratou dau biuta e dua na **ivakaleweninoke** (tabua) na wekai tagane me qai dau lai talaucaki sara ina vale i tamana.

Ena veitarotarogi tale ga baleti Vadravadra e Gau kei Yadrana mai Lakeba e vaqolivi tale ga kina na marama bukete, yacana ena vanua ruarua qo na **vakatatavu**. Qo e dau cula sara ga na kena isulu vou, vakayacori ena loma ni nona vula 6 se 7 na yalewa bukete ni sa kaukaua na ketena - ena vakatau tale tiko ga vei ratou na marama wekai tagane.

Ni sa tau na gonevou sa na kau na kena itukutuku vei ratou na wekai yalewa, ratou na cakava mai na **itunudra** na tagane. Qo na magiti.

E Suva era dau kania vata na **vakacoa** ena siga e sucu kina. Nira sa dau kila na weka ni yalewa, ra sa kau iyau ni **roqoroqo**, ra **cola ba** se **dolodolo** yani.

Mai Yadrana e Lakeba na cola ba va qo e donuya na gauna ni **silisili dravu**. Qo me kuvui na gone, caka na kena kakana. Ia e tautuba sa dau biu tu kina e vica na ivesu dalo kei na iyau me vakaraitaka tu ni tagane se yalewa na gone.

Na iyau kei na magiti qo ratou na mai kauta na wekai tinanigone. Ia ena dua na ivakamacala baleti Bau e dau dua tale ga na isilisili via vaka o koya sa vakamacalataki oti, e dau tata kina na gone. Qo e biu na vatu katakata ena beseni wai me vakatakata toka, qai tata na gone. Qo e yacana na **tavudeki**.

Ena dua na vakadidike baleti Lau e cake e dau dua tale ga na magiti ena imatai se ikarua ni siga e sucu kina na gone. Qo e yacana na **iburuanigone**. Na veivanua taucoko ena caka tiko na kevekeve se roqoroqo se tonitoni, e veivakani tiko o tamaitagane, qo mena yacova sara yani e bogitini se gauna e sa lutu kina na **ivicoviconigone**.

Ia ena ivola nei Misi Okata baleti Lau e dau qarauni vakavinaka sara na sucu ni ulumatua. E sega ni dau curu vakaveitalia e tuba na tinanigone ena gauna e sa tikobibi tiko kina. Ia ni sa vula walu e sa qai lai vaqolivi na tinanigonevou, sa qai mai caka na **isilisilinibukete**, qo na magiti vakabutari ga e

matasawa, laukana kina na lewe ni nona qoli. E Levuka e yacana kina na **ivakavotu**. Ni sa oti oya e sa na qai kotiva na uluna na tinanigonevou, viritaka yani i wai.

Ni sa tau na gone e vuravura ena sili sara, oti oya ena qai sili tale ni sa bogiva. E liu, e tukuna toka o Misi Okata ni dau kilai ni tagane na gone e sucu nira dau lagata toka e dua na kena sere na marama. Na yaca ni sere qo na **coqe**, yaca tale ga ni manumanu dau ro e delanivatu. E vaka toka qo na qaqa ni sere qo:

"Ko coqe ni sa roaroa, e vuka mai ka mai toka, mai tekuru toka na domona, ka lutu ka degu: `mm' ka dredre a coqe, eiai i."

E sega na sere e laga ni sucu e dua na yalewa. Ni sa rogoci ni sa sucu na gonevou era na mai mocemoce na marama me tini kina ruasagavulu na bogi, yacana na **sogone**, caka kakana tiko o tamanigone. E sega ni matata na gauna mena qai mai reguca, marautaka kina na luvena na tamanigonevou.

Kevaka e marama na tinanigone ena vakarautaki nona idavodavo, qo na masi kei na ibe me dua se rua na sasa. Ena dua e vakarautaka na idavodavo nei tinanigone, dua e vakarautaka na nona na gone. Era dau vakarautaka na wekai tinanigone kei tamanigone e dua na kakana mera kanavata kina ni sa sucu na gone.

Oti era na qai veisolevuti, ra kauta nodra iyau na wekai tinanigone vei ira na wekai tamanigone, ra vakayacora tale ga vakakina o ira na wekai tamanigone, (**veiyarayaki**). Na luvenituraga ena dau keveti tiko, tabu ni tau e ra me bogitini. Oti era qai lai sili ra lai qoli tale ga ni sa bogitini. Caka na kena magiti.

Ia ena veivanua taucoko e caka kina na kevekeve e dau caka kakana, qo me veivakani, na marama e lutu donumaki koya na **butonigone** ena gauna ni kevekeve.

Ena ivakamacala baleti Bau e inaki ni nodrau dau sogo tiko e loma ni latilati na veitinani me kua ni dua e **matadrokadroka**, oya me bukete vuni, me raici rau de qai maca na sucui tinanigone se tauvi mate se mani mate sara na gone. E rau na sogolati tiko na veitinani me bogitini qai caka e dua na kena magiti, tevu nona idabedabe o tinanigone. Gauna era sa tiko taucoko kina na marama e lomanivale sa qai cereki na gatu e ilatili tiko. Ni rau curu ga mai tuba na veitinani era na cavuta yani na tiko e vale '**A sesevura**', lagati na kena meke. Ni sa oti na kakana ra na dui wase tale, me vaka nira sa na veisukayaki na kevekeve. Ia e vica ga era na qai tiko mai mera yacova na bogidrau ni na qai cakava tale e dua na kakana o tamanigone. Ia e vakaraitaka o Asesela Ravuvu ena dua nona ivola ni so na vanua e dau vakalevu me rau vakarautaka e dua na magiti na wekadrau na itubutubu ena bogiva, qo e yacana ena so na vanua mai Cakaudrove na **vakuruvucovuco** - e vaka ga na ivakabogi ena veivanua tale eso.

Ia ena ivola vakadidike baleta na yatu Lau (wili tale ga kina o Tailevu) e vakaraitaki toka kina ni dau maroroi nona matai ni valelailai na gonevou ni olo ena masi qai dua kena kato qai vakaliligi toka ena vale ni gonevou. Qo e yacana na **dadogo** ena so na vanua. Na nona valelailai na ulumatua ena maroroi tiko me bogi 100, qai lai viritaka o tamana i cakau se waitui. Ena vakaivakatakilakilataki na

vanua oya me tabu ni dua e qoli se siwa kina yacova sara ni sa caka e dua na magiti - yacana na **magiti ni ona siga**.

(Hocart) la ena veika e caka ena butonigone e via tauvata ga ena veivanua. Qo nira dau bulu vata kei na dua na kau yaga. Ke sega ni bulu, ena gone yavavala, sega ni rawa ni tiko vakadua ni sa na qase mai. E vakaraitaka tale ga o Ravuvu ni so na vanua e dau viritaki i wai na butonigone ke yalewa, qo me na dau qoli kina. Na tagane me vaka sa vakaraitaki oti, ena tei vata kei na dua na kau, me dau kaba kina.

E Noemalu, ena colo kei Vitilevu, me vaka e vakaivolataka o Brewster, ni sa vakarau tadu mai e dua na gonevou era sa dau vakarautaka vinaka sara. Ra cabuka mai, tali rawa na **iroqo**, vakarautaki tale ga na nona isulu.

Ni sa **taratara** o tinanigone sa na lakovi sara o **yalewavuku**, ratou lai qaravi koya tale tiko ga na wekana marama. O ira na tagane era na tiko ga ena burenisa se nodra bure na tagane.

Kevaka e tagane na gone era na kailavaka '**boro, boro taigwane**'. Kevaka e yalewa era na qoqolou, ra veidredrevaki, ra vaqiqiqi ena mamarau. E musu e delanigasau na ivicovico ni tagane, na yalewa e delanibitu. Qo e vakaibalebale tu, na gasau e ivakaraitaki ni yago ni tagane, na bitu e ivakatakilakila ni loloma kei na bula ni matavuvale. Na bitu e dau itakitakiniwai, dau civi tale ga kina na uvi, dalo kei na kakana e so me saqa.

Ni sa sucu e dua na tagane ena cecegi na ibe qai vakadavori ena co dau icoco ni vale me tubu kina na gone qo me kaukua, rawata na cakacaka ni tagane e tautuba. E tabu sara ni vakadavori ena ibe de qai tubucake me gone gogo, moi vakayalewa.

Ke sucu na gone a yalewa, ena vakadavori ena ibe mena rawa ni dau tali ibe kina ni sa qase, rawata tale ga na cakacaka ni yalewa.

la ena veika e caka ena butonigone, e via tautauvata ga ena veivanua. Qo nira dau bulu vata kei na dua na kau yaga. Ke sega ena gone yavavala, sega ni rawa ni tiko vakadua ni sa na qase mai.

E Noemalu ena lomanicolo kei Vitilevu e soli na tiki ni ivicovico se butonigone e koti vata mai na **itokatokanigone**, vei navugona. Kevaka eratou gonedau e lomanivanua na nona matavuvale na gonevou, ena lai nunuvaka vuni o navugoni gone na butonigone ina dua na wai titobu me kua tale ni dua e kila. Qo me na tubu kina na gone me dua tale ga na gonedau. Kevaka eratou mataisau ena lai vunitaka na vugonigone ena dua na tuvukani kau levu mena kila vinaka kina na gone na veikau ni sa qase mai. la na tikina e lili tiko e kete ni gone ena qai waraki tiko ga me lutu, qai lai tei vata kei na dua na vuniniu.

Nira sa rogoca na tiko mai na burenisa ni sa sucu na gone, era na lai beti senibua mai, ra mai ukutaka kina na katuba ni vale, me ivakaraitaki ni nodra marau.

Ni sa bogi tolu oti e vuravura na tagane esa na qai sili, na yalewa ena qai sili ni sa bogiva. Ni oti qori sa na qai **vakatokayacataki**.

E vica na vanua e wiliki ena kedra ivakamacala ni dau dua na magiti e dau vakarautaki baleta na sucu ni gone, na **vakabogidrau**. E Bau na siga ni vakabogidrau ni sucu ni gone e dau qai sili kina na tinanigonevou, gauna e sa cabe mai kina qai mai wasei na kena magiti ra qai veisukayaki tale ga kina.

Ni vakuri tiko ga na vakadikevi ni veika vakavanua e dau vakayacori vei ira na gone, mai Rakiraki, ni sa sucu e dua na ulumatua, e rogoci kina nira dau gole yani na tamana levu kei na tamana lalai na gonevou, qo me dua ga na veitacini, mera lai keveta ni sa bogi ciwa. E kena icakacaka me ratou na kauta yani na veika eratou dui rawata, vakaisulu vakaviti, vakaitaube tabua yani, ratou lai dabe yatuni toka e lomanivale. Ena qai roqo mai na gone o yalewavuku lai solia sara yani me ratou na roqota yadudua. Gauna eratou na roqo tiko kina eratou na dui vosa vakalougataka tiko na gone, me vaka qo, "mo gone dau teitei", qo ke tagane, se "gone dau qoli", ke yalewa. Ni sa keveti wavoki sara e sa na qai soli tale vei yalewavuku me lai solia vei tinana. Oti qori eratou sa na qai luvaluva na gole yani. Na iyau kece eratou kauta yani ena qai nei buinigone se o yalewavuku, e tukuni me nona **ivuluvulu** ni sa na oti kina nona veiqaravi. Oti oya e sa na qai caka na kena magiti me kana kina, kena mataka sa na qai gole yani, rau tiko mai na veitinani.

Ia ni dikevi lesu tale na veika e vakayacori vua e dua na gonevou eda raica ni levu ga na oga era vakaivakatakilakilataki ena magiti - qo na kakana e caka me vakanamumi kina na ivakatagedegede ni bula ni gone.

Me dikevi tale mada e tolu na magiti. Na imatai na **ikalinigone**. Qo na magiti e caka ena gauna e sa kali kina na gone, e vakaraitaka ni rau sa na qai rawa ni tikovata tale na itubutubu ni gone.

E dua tale na magiti e caka baleta na gonevou na **ikotiniulu** ni gone. Qo na kakana rau na mai kania vata na wekadrau na itubutubu ni se qai koti vakadua na gonevou, dau qai vakaiyau tale ga kina o koya e veikoti.

E dua na kena ivakamacala ena yasana o Cakaudrove e tukuni mai kina ni sa na yaco mai o koya e sureti me na mai veikoti, qo me dua mai na yasana e vasu kina na gone, ena kauta tiko mai e dua na iyau, me vaka na tabua, mai vakaraitaka vei rau na itubutubu ni bera ni kotiva na gone. Na gonevou tale ga eratou sa na vakaisulutaka tu vakaviti na tamana, vakaidabedabe tale toka ga mai. Ni sa na koti oti ga sa na cecega tale ga o koya e mai veikoti na idabadabe ni gone, qai vakayacori na kena kana.

Ni sa na lai rawata tale na veilakoyaki na gone, me sa lai cabuka rawa mai, e dau qai dua tale na magiti e vakarautaki, qo e yacana ena so na vanua na **ivisanibuka**. E rawa ni dau vakayagataki tale na buka e kauta mai na gone ena vakabutari ni magiti.

Mai Noemalu ni sa bogitolu oti nona sucu e dua na gonetagane, bogiva na yalewa e sa qai vakasilimi, vakatokayacataki tale ga. Ni vo tiko e dua na siga me sili, vakatokayacataki kina na gone, e sa dau lai tobo ura mai kei na vo na tamanigone kei ira na wekana. Nira sa katoa mai e dau qai mai vakabulai tiko na vo ena bitu, saqa ga na ura. Ena siga ni sili kei na vakatokayaca, nira sa soqo mai na wekadrau na itubutubu ena valenigone, e sa qai dau mai vakabulai tiko e matadra ena loma ni takona, na vo. Ena vakacirimi tale toka ga e delaniwai e va na draunibua, nodra kau

tabu mai Noemalu. Qo gona e dau yaca ni soqo tiko kina qo na **vakasevubua**. Na draunibua qo era dau davo veilatai qai biu yani e deladra na **rerega**. E sa na qai keveti mai na gone, sa boro rerega tu mai na yalewavuku. Na iroqo e keve mai kina ena tevu tale tu mai e delana e dua na masi. E sa na qai mai tauri tu e delaniwai na gonevou qo. Nona keve tiko qo na gonevou era wavokiti rau, ra veitauriliga tu o tamanigone kei ira na wekana, ra **vucu** toka. E vaka koto qo na ka era lagata:

"Vua na buru soka
Lala gugu, i ye, yi!
Vua na makita,
Ka lala bisa bisa
I ye yi i ya ye E!"

Mai Nabobuco ni sa sucu e dua na **Umani** se ulumatua ena kauta e dua na wekai tamana voleka e dua na ivesubuka levu ina valenigone. Qo e yacana na **'de ni varaci levu'**, kena inaki me nodrau **irara** tiko na veitinani. E qai dau vakavinavinakataka mai o tamanigone na buka oya.

E Nabobuco e bibi sara na itavi nei taci tamanigonevou, qo o tamanalailai na gone, cavuti me **taci luvena**. Ke sega na tamana lailai na gone, ena qarava tiko na itavi qo e dua na tavalena, se dua na luvedratou na taci tamanigonevou. O koya qo ena qai vakaraitaka mai vakavanua ni na caka na **ivakabogiva**. Ena digitaki mai na vuaka, ra lai taga ura, vo kei na duna qai mai vakabulai tiko (me vaka ga mai Noemalu) ena dua na takona. Ena siga ni vakabogiva era na mai tuva wavokita na takona ura, vo kei na duna na weka ni gonevou. Sa qai kauta mai na gone o tinana, mai vakadavora ena dua na ibe sa tevu tu yani, sa qai boro rerega. Ni sa davo tiko na gonevou ena ibe, erau sa na qai yadua tiko na mua ni ibe e rua na qase, qo me dua e ulunigone, dua e yavana. E rau sa na qai veidreyaki tiko na ibe na qase qo, toso iliu, toso imuri. Nirau veidreyaka tiko na ibe, era na laga tiko na kena meke na kena vo. E qaqanimeke tiko ga na **yarabula**, oti qai rau tinia mai na qase me rau vosa vakalougatataka na gonevou, ra qai vaka **'mana ei dina'**na kena vo.

Ni sa oti oya ratou sa qai yadua na tutuniibe e va na qase, ratou laveta yani na gone ina beseniwai sa vakarautaki tu. E sa na cuva tu e yasa ni beseni qo o tamanigone lailai, o taci luvena, qo me tara tu na buturara ni vale na uluna. Era na qai laga toka va qo:

"Eda laki sisili, kivei, kivei?
Ki tubei isavusavu
Na vuanikau cava?
Na vua ni kalabisa
Ka kala bisa bisa
Euru, euru tuva e"

Ni oti qori sa na qai vakatukutukutaki sobu na gone ena loma ni beseniwai, qai keveti mai, biu e dakui tamanalailai, qai qua na rerega e yagona. Na soqo qo ena kacivi tiko kina o tamanalailai me **isilisili**.

Ni sa sili oti na gone ena qai vakadavori ena ibe sa vakarautaki tu. Ena sega ni keveti. Ni sa na

davo toka ena qai vosa mai vua e dua vei ira na qase. Ena vaka mai qo na ka e tukuna, "Kevaka o na gone dau vala ia mo yavala, kevaka e sega ia mo davo toka vakadua. Oti era na qai kaila vaka mai na kena vo:

"Buli yaca, buli yaca e
Teitei vaki na yaca ni mama e
Toka ko (kailavaki sara mai na yacana) toka lelecia siro tu"

Ni oti qori sa na qai dulaka mai na gone o tinana, vaka, "E" qai mai cobo yani. Sa qai cabo yani na kena magiti.

KAU MATANIGONE

E Nakelo me vaka ga na kena ivakarau ena veivanua sa vakamacalataki oti, era sa dau kila rawa toka na yasana ruarua na iwiliwili ni gone e kau yani baleta mera vakarautaki ira na mai keveti na gone. Ke lewe vica toka na gone e dodonu me na kau yani na matadra, via dredre na nodra ikaukau mai, sa rawa ni kau ga na matana na ulumatua ena vukadra kece, ia ke ra kaukau na itubutubu, sa rawa ni kau taucoko tiko na matadrato na gone qo. Na iwiliwili ga ni gone era kau yani na iwiliwili era na vakarau mai nakoro mera veikeve. O ira mera na veikeve qo mai nakoro era na dui qara sara ga mai na nodra kumi kei na tabua. Qo o ira sara ga na wekana voleka na gone e kau tiko mai. Nira sa mai keveti na gone e kau mai ena **viduni** ga na ka e kau mai. Qo me veisa ga. Na iyau ga e ra kauta tiko mai na kaumatani gone, qo na kumi e isulu mai kina na gone kei na tabua e nona ikaukau tiko mai, era na vakarautaka tale tiko ga mai na sa digitaki mera keveti na gone. Ia nira sa veiluvati e sa na nodra sara ga na digitaki mai oya mai nakoro mera mai veikeve, na iyau e kau yani, baleta nira a qara ga mai vakataki ira na nodra kumi kei na tabua.

Ena gauna ni solevu e sa na matata taucoko tiko na inaki kei na ka ena caka. Era sa na vakarautaka oti toka mai na ibe me idratadrata se idabedabenigone o ira na tiko mai nakoro. E keritale ga eratou sa na dabe toka kina na digitaki me ratou keveti na gone, qo ke vica e kau yani, ra wava vata toka kei ira na turaga mera na vakamaluataka na iyau era kauta tiko yani na kaumatani gone. Kevaka e gonelilai sara na gone e kau tiko yani na matana e na sulu ga yani o koya e veikeve, tube tiko yani na tabua, qai roqota tiko yani na gone, lai solia sara me keveti o koya e sa wava tiko mai. Ia ke sa qase e sa na vakaisulutaki ga, soli vua na tabua, qai liu yani me lai dabe e yasai koya e sa wava toka mai. Nona liu yani qo era na muri koya kece tiko na veikau yani, ra kauta vata tiko yani na nodra iyau, oti qai lai bini tu e matadra. Nodrau sota ga, qo na gonevou kei koya e wava mai, e rau na lululu, regu rau **veiluvati** sara. Na kumi kei na tabua e tiko mai vei koya e wava tiko mai e sa na kauta mai na gone e kau tiko yani na matana, na kumi kei na tabua nei gonevou e sa na nei koya e a wava toka mai.

Ni sa oti na veiluvati, sa bini tu na iyau ni **matanigone** eratou sa na qai vakamaluataka na qase na wava tiko mai. Ena rawa ni tuberi tale ga mai e dua na kamunaga me ivakavinavina. Na ibe ratou a dabeca toka, qo na idratadrata se idabedabenigone eratou sa na cecega na kaumatani gone yani. Ni sa oti na gacagaca ni solevu qori e sa na qai cabo mai na magiti ratou vakarautaka na tiko mai nakoro. Na magiti qo e yacana tiko na **ivakonigone**. Dau qai tuberi yani

na **itaranimagiti** qori vei ira na gole yani.

Ni oti qori sa na qai vakayacori na kana, na gunu, yacova ni ratou sa na tatau tale na gole yani, tuberi mai na **ivakatale**, sa cava tale ga e keri na solevu ni kaumatanigone.

Ena gauna tale ga qo e sa kau na gone ina koro nei tamana. Qo e vakabibi vei ira na itubutubu era sa mai dede tu ena veivanua ni cakacaka.

Na kau ni dua na matanigone e caramaka kina na sala ni gone oya ina nona koro ni vasu. A tukuni toka yani ni qo e sa na curu, suka doudou tiko mai kina na gone. E ra vakaraitaka tale ga kina nodra vakavinavinaka na wekai tagane vei ira na wekai yalewa ni sa mai vakawataki ira. E vakadeitaka tale ga na nodra veiwekani na itataba ruarua.

E na veivanua sa kaburaki oti tiko yani na kedra itukutuku, eda raica ni via tautauvata tu ga na veika e vakayacori ena solevu ni kaumatanigone, vica wale sara na kena duidui.

E Koroalau kei Sanima e Kadavu e rawa ni tukuni ga na solevu oqo vei ira mai nakoro ena dua na ivola, me vaka ni dredre na sala ni veilakoyaki. E liu, ena ivakamacala baleti Koroalau e lai caka na kena yaqona, tuberi na kena tabua. Ia ni sa tukuni yani, sa macala na siga kei na gauna, e vakaraitaki ena veivanua kece e dikevi ni sa dau macala sara tale ga e keri na matailalai ni veiqaravi. Oqori na iwiliwili ni gone e kau yani kei na veika era na lai vakayacora nira sa na gole yani.

Ena siga lokuci, e vakaraitaki toka baleti Sanima kei Koroalau nira dau **cere**. Ena ivakamacala ni cere mai Sanima e tukuni toka kina nira na digitaki ga na cauravou bulabula mai waqa mera cicivi ira mai na marama era sa taura tu na isulu kei na masi kei na iyau tale eso e vanua, qo mera dumudumu tu ena kau, so e mai tu sara e wai. E sa na uvu tu na davui, oti ra sa na qai qalo mai na tiko mai waqa, ra qai cicivi ira mai na marama ra tauri iyau tu. Nira sa vesu rawa ga, ra taura na iyau, ra vakacobocobo, sa nodra na iyau. Era cici cere ga o ira na vakaitavi. O ira na vo ni turaga ena yasana ruarua era qarava tale ga na nodra itavi. E tukuni toka baleti Sanima nira dau gole yani na turaga e vanua ra lai tubera na **ivakasobu** vei ira na vo ni turaga mai waqa, sa qai ia yani na ilakolako i vanua.

Ia mai Koroalau, nira sa ciciva mai na cere o ira na tiko mai waqa, era sa na gole tale ga yani na turaga tiko mai waqa ra lai veivakasoburi vakavanua, ra luvata tale ga mai na iyaunicere era sa lilili tu e babaniwaqa. Oti qai lai vakaoti yani e vanua na vo ni veiqaravi.

E Vanuadina Tokatoka e dau caka na cere, ia vei ira ga na luvenimarama.

E tautauvata na veika era na lai vakayacora taumada na vulagi yani, oya nira na sevusevu, ra **boka** tale ga. Oti sa na dusi nodra icili mera na lai tiko kina. Mai Koroalau ratou na lai vakaraitaka yani na vulagi na gauna ratou na gole yani kina, ke ratou via veisautaka mai na itaukei, e sa na qai veisau. Na veivanua tale eso era na lewa mai na itaukei, se ra veikilaitaka vata.

Ena soqo ni solevu e sa na tautauvata kece na iwiliwili ni gone e sulu yani kei na kedra iwiliwili na

wawa mai mera veikeve. Ia ena ivakamacala ga baleti Vanuadina kevaka e kau yani e dua na gonetagane, e rau na sulu vata tiko yani kei koya na gone qo e rua tale.

E Nakelo kei Vanuadina e sa na tevu tu mai na ibe, me idabedabenigone e kau yani. Ra wawa tiko mai kina o ira sa sulu oti tiko mai mera keveta na gone e kau tiko yani na matana.

E Nakelo nira gole yani na kaumatanigone era sa kauta vata tiko yani na kena iyau. Era biuta ga na iyau, ra sa keveti sara na gone vei ira na wawa tiko mai. Ke ratou kaukaua na tiko mai nakoro ratou tubera mai e dua na ivakavinavinaka. Mai Sanima e tuberi tale na kamunaga ra qai keve se lai lululu yani na gone. E Koroalau ena kau rawa na iyau, lai bini tu, sa wase rawa tale tu ga. Iyau ni matanigone kei na iyaunivanua. Gauna sara ga e sa tuberi kina na kamunaga me ivakaraitaki ni matadratou na gone, e sa qai cegai na iyau e ubi tu.

Na lululu, regu kei na ivakarau ni veiluvavati e tautauvata kece ena veivanua e dikevi. Na iyau kece era kauta yani na kaumatanigone era na luvata yani me nodra na digitaki mera wawa tiko mai. Na nodra iyau tale ga na wawa tiko mai oya era na kauta mai o ira na kaumatanigone tiko yani. Ena **veidolei** ga.

Na ilakolako kece ni kaumatanigone e vakamaginitaki ena veivanua e dikevi rawa, ra dau tubera na kena tabua na vulagi yani, me itaranimagiti. Ni sa oti na cabo ni magiti qori sa qai dau caka na kana kei na gunu, yacova sara nira sa tatau na vulagi, tuberi na kena **ivakatale**, me sa yala tale ga kina na soqo ni solevu ni kaumatanigone.

VOLAVOSA

Oqo na **ivakalekaleka** era vakayagataki ena ivolavosa oqo:
m mataqali, tv tautauvata, vb vakabibi, &s kei na so tale

boka na tabua kei na iyau e cabo tarava na isevusevu, vb nida vulagi ina dua na vanua me noda ka ni reguregu vei ira na mate. E vakaraitaka na noda doka na vanua.

iburuanigone [Lau e cake] magiti e caka ni se qai siga dua se rua ga na gonevou

cere marautaka ni yaco yani (ilakolako vakaturaga, waqa vou, ilakolako ni kau matanigone, suka mai na caka were ni turaga &s). Era roqo tiko na iyau, vb masi, ibe, waiwai, tabua, na marama itaukei, se dumudumu ena kau me vaka na kuila, dua e uvu davui, ra qai veitau qalo se cici na tagane ni ilakolako, ra cicimuri ira na marama mera yacovi ira yani, luva na iyau ra qai vakacobocobo; e so e sega ni veitautaki, e bini ga na iyau e matadra na vulagi.

cola ba nodra cola ba se dalo (se tu vata tu kei na drauna) na tagane wekai tinanigone vou ena siga ni roqoroqo

coqe sere era lagata na marama bikabika ni tagane na gonevou

dadogo matai ni nona valelilai (dena) na gonevou

de ni varaci levu [Naboubuco] ivesu buka e kau ina vale ni gonevou me lai nodrau irara na veitinani

dolodolo dalo tu taucoko na lewena kei na drauna, cola yani na tagane wekai tinanigone ena siga ni roqoroqo.

ikalinigone magiti e caka ni sa kali na gone

ikoti magiti ni koti ni ului tinanigone ni se bukete tiko, dau kauta na wekai tagane vei ratou na wekai tinanigone.

ikotiniulu magiti ni nona koti vakadua na gonevou.

matadrokadroka bukete vuni

rerega m kau vaka na cago se zinza dau tuki se yaca, qai loba, qai tu, na kena soko ena qai waki vata na waiwai me ilmu se kesa kina na masi

roqoroqo veisiko vua na gone sucu vou kei tinana, kau kina na ibe, sovu, karasini &s; tv **kevekeve**

isavasava m magiti, tv **ikoti**; **kau isavasava** kau magiti ni ikoti se isavasava

A sesevura [Bau] vosa era kailavaka yani vei rau na veitinani ni sa cereki na ilatlati me rau qai curu vakadua mai tuba

irara buka e waqa me vakatakata kina na yago ni liliwa

iroqo m ibe lalai roqoti kina na gone dramidrami

silisili dravu [Lakeba] kuvui na gone, caka na kena magiti

isilisilinibukete kakana vakabutari e matasawa, laukana kina na lewe ni qoli nei tinanigonevou ni se qai vula walu

sogone nodra mocemoce na marama ni sa sucu na gonevou

taci luvena [Nabobuco] tamanalilai na gonevou

itaranimagiti tabua tuberi me ivakamalua ni magiti e cabo se vakaraitaki wale ga, vb ena soqo

taratara (yalewa bukete) vutu na ketena se dakuna, yavala na ketena, wawale beka na sagana, ni vakarau vakasucu; vutu ni vakasucu

tavudeki [Bau] isilisili ni gonevou, vakatakatarari na wai ena vatu katakata qai tata kina na gone

itokatokanigone gacagaca se kato e kete ni marama, maroro kina na gone ni kunekunetaki tiko

itunudra magiti e vakarautaka na wekai tagane me kau vei ratou na wekai yalewa ni sa tau na gonevou.

ivakabogiva kana ni ivakananumi ni sucu ni sa bogi va; **vakuruvucovuco** ena so na vanua mai Cakaudrove

ivakaleweninoke [Dravo] tabua e biu ena noke nei yalewavou ena qoli

vakabogidrau kana ni ivakananumi ni sucu ni sa bogi duanadrau

ivakaconigone magiti buta e cabora na itaukei vei ira na kaumatanigone yani ni sa ciqomi oti na nodra iyau

vakacoa [Suva] magiti era kania vata na weka ni gonevou ena siga e sucu kina

vakasevubua [Noemalu] soqo ni veivakasilimi kei na vakatokayaca vua na gonevou

vakatatavu [Gau, Lakeba] vaqolivi ni marama bukete ni vula 6 se 7

vakatokayaca-taki vakayacani

ivakasobu tabua e tuberi vei ira na vulagi mera sobu mai ena waqa se lori era vodo mai kina

ivakatale iotioti ni tabua tuberi vei ira na vulagi nira sa tatau oti mera vakalesui kina vakavanua

ivakavotu [Bau] kakana era cakava na wekai tagane vei ira na wekai yalewa ni se qai vula 6 se 7 na gonevou e ketei tinana

vakuruvucovuco r **ivakabogiva**

ivicovico wa ni bula e toka e kete ni gone, semai koya ina katonigone i tinana me sala ni kena ni se buketetaki

ivisanibuka magiti e caka ni se qai cabuka vakadua mai e dua na gone, vakayagataki kina na buka e kauta mai

vucu m sere vakaviti, sega ni matanataki, vb mera laga toka na qase ena dua na cakacaka se oga

ivuluvulu [Rakiraki] iyau nei yalewavuku ratou vakarautaka na tama ni gonevou ni oti nona veiqaravi

yalewavuku yalewa dau ni veivakasucumi

yarabula [Nabobuco] qaqanimeke ni vakabogiva ni veidreyaki tiko na ibe davo tiko kina na gonevou